

GERESNIS MAISTO IR VIRTUVĖS ATLIEKŲ TVARYMAS

VŠĮ ŽIEDINĖ
EKONOMIKA

www.circulareconomy.lt

2022 GRUODIS

Apibrėžimas

Maisto ir virtuvės atliekos yra tokios biologiškai skaidžios atliekos, kurios susidaro namų ūkiuose, biuruose, didmeninėje ir mažmeninėje prekyboje, maitinimo sektoriuje bei maisto gamyboje. Kitas pagrindinis biologinių atliekų srautas yra žaliosios atliekos.

Poreikis

Žemės ūkio ministerijos užsakymu 2021 metais atliktas tyrimas¹ nustatė, kad Lietuvoje iššvaistoma apie 141 kg maisto vienam gyventojui. Iš jų, 61 % arba 81 kg gyventojui susidaro namų ūkiuose.

Europos žiedinės ekonomikos paketas numato², kad iki 2024 metų visi Europos Sąjungos gyventojai turės rūšiuoti biologines, įskaitant maisto ir virtuvės, atliekas. Tai buvo įtvirtinta ir valstybiniame atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021-2027 m. plane³.

Jau dabar apklausų duomenimis⁴ Lietuvoje savo atliekas rūšiuoja 60 % gyventojų, dar 29 % rūšiuoja dalį savo atliekų. Kaip vieną pagrindinių faktorių skatinantį rūšiavimą, gyventojai įvardino, kad mažėja atliekų tvarkymo išlaidos ir nemokamas atliekų išvežimas.

Situacija Lietuvoje

Tik labai maža dalis Lietuvos gyventojų šiuo metu gali rūšiuoti savo maisto ir virtuvės atliekas. Pilnai, įskaitant ir šalutinius gyvūninius produktus, tą dabar gali daryti tik Alytaus regiono gyventojai. Artimiausiu metu tokia galimybė bus suteikta Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio, Utenos, Tauragės ir Telšių regiono gyventojams (dalyje šių regionų jau renkamos žaliosios atliekos ar/ir žaliosios maisto ir virtuvės atliekos).

Situacija dėl Vilniaus, Kauno bei Marijampolės regionų išlieka neaiški, kol kas jokios investicijos į atskirai surenkamų maisto ir virtuvės atliekų tvarkymo įrenginius nėra daromos.

¹ <https://zum.lrv.lt/lt/naujienos/tarptautine-informavimo-apie-maisto-svaistyma-diena-kiekvienas-per-metus-ismetame-apie-140-kg-maisto>

² <https://www.europarl.europa.eu/news/lt/headlines/priorities/ziedine-ekonomika/20180411IPR01518/ep-nustate-grieztus-atlieku-perdirbimo-ir-savartynu-mazinimo-tikslus>

³ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.164386/asr>

⁴ <https://am.lrv.lt/lt/naujienos/visas-atliekas-rusiuoja-60-proc-lietuvos-gyventoju>

Atskiro maisto ir virtuvės atliekų surinkimo ir tvarkymo naudos

Gyventojams atskirai rūšiuojant maisto ir virtuvės atliekas yra sukuriamas daug naudų. Visų pirma, tokias atliekas tvarkant yra gaunamas produktas – kompostas arba anaerobinis raugas, kuris gali pakeisti mineralines trąšas, pagerinti žemės ūkio ar miesto želdinių dirvožemį maistingomis medžiagomis ir sekvestruoti CO₂ iš atmosferos. Priklausomai nuo apdorojimo būdo, gaunamas mažesnis CO₂ išmetimo lygis ar net sutaupymas nei lyginant stabilizavimu mechaninio-biologinio apdorojimo įrenginiuose ir sąvartyno uždengimu. Kompostuojant⁵ maisto ir virtuvės atliekas gaunama apie 67 g CO₂-ekv kilogramui maisto ir virtuvės atliekų, apdorojant anaerobiškai⁶ – sutaupoma 185 g CO₂-ekv kiekvienam kilogramui. Šie skaičiavimai neapima su logistika susijusių šiltnamio efektą sukeliančių dujų skaičiavimų.

Kuomet kompostuojama namuose – nereikia transportuoti maisto ir virtuvės atliekų – susitaupo logistikos išlaidos bei išmetimai. Taip pat, reikia mažesnės infrastruktūros apdoroti biologines surenkamas iš kitų gyventojų. Gyventojai sau pasigamina kompostą, kuris gali pakeisti perkamas trąšas ir praturtinti sodo ar daržo dirvožemį. Skaičiuojama, kad kompostuojantys namuose⁷ išmeta maždaug nuo 30 iki 148 g CO₂-ekv kilogramui maisto ir virtuvės atliekų.

Nustatyta, kad pradėjus atskirą maisto ir virtuvės atliekų rūšiavimą⁸, padidėja surenkami antrinių žaliavų kiekiai ir stipriai sumažėja mišrių komunalinių atliekų kiekis, kuris būna po to apdorojamas mechaninio biologinio apdorojimo įrenginiuose. Taip pat, esant mažesniui maisto ir virtuvės atliekų kiekiui, lengviau atskirti likusias antrines žaliavas, nes reikšmingai sumažėja jų užterštumas.

⁵ <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301479713004027>

⁶ https://ec.europa.eu/environment/waste/studies/pdf/climate_change.pdf

⁷ http://uest.ntua.gr/iswm-tinos/uploads/d1_4_ISWM_TINOS_english_report.pdf

⁸ <http://www.circulareconomy.lt/svedijos-atlieku-tvarkymo-priemoniu-patirtis/>

Geroji patirtis

Visoje Europos Sąjungoje yra nemažai valstybių ir regionų, kuriuose yra pasiekti puikūs prevencijos bei atskiro biologiškai skaidžių (įskaitant maisto ir virtuvės) atliekų surinkimo ir sutvarkymo rodikliai.

Katalonijos regionas

Ispanijoje, kaip šalyje, prieš kelis dešimtmečius nebuvo nacionalinio sąvartyno mokesčio, bet Ispanijos atliekų tvarkymo įstatymas suteikė regionams autonomiją taikyti ekonomines priemones, siekiant paskatinti atliekų prevenciją ir atskirą surinkimą. Naudojamos ekonominės priemonės apima ir deginimo bei sąvartyno mokesčius.

Katalonijos regiono administracija 2004 ir 2008 metais pradėjo taikyti sąvartyno ir deginimo mokesčius, kuriais surinktas lėšas po to nukreipia į atliekų tvarkymo infrastruktūrą bei atskiro biologinių atliekų surinkimo ir apdorojimo finansavimą.

Katalonijos regiono atliekų tvarkymo infrastruktūros finansavimo ir atliekų šalinimo mokesčių įstatymas⁹:

- 1) numato progresyvius atliekų šalinimo sąvartyne ir deginimo mokesčius;

Metai	Sąvartyno mokestis	Deginimo mokestis
2020	€47.10/tona	€23.60/tona
2021	€53.10/tona	€26.50/tona
2022	€59.10/tona	€29.60/tona
2023	€63.30/tona	€32.70/tona
2024	€71.60/tona	€35.80/tona

- 2) suteikia galimybę savivaldybėms susigrąžinti dalį šalinimo sąvartyne ir deginimo mokesčio ir padengti biologinių atliekų tvarkymą;

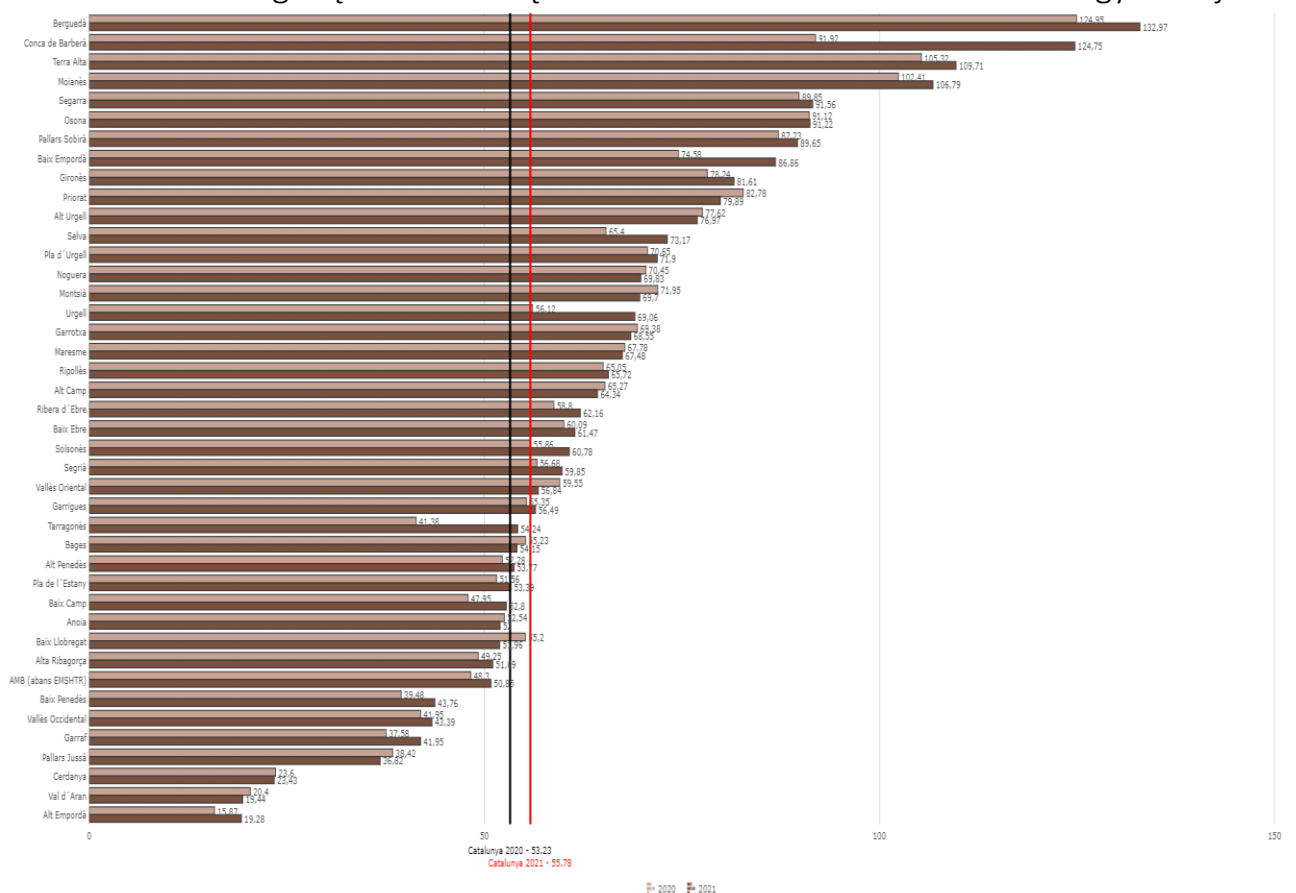
Mažiausiai penkiasdešimt procentų surinktų lėšų turi būti paskirstyta atskirai surinktos organinės frakcijos tvarkymui

⁹ <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2008-13350>

Tokių pakeitimų poveikis biologinių atliekų (įskaitant maisto ir virtuvės) surinkimui¹⁰:

2020/2021 metais įvairiose Katalonijos regiono savivaldybėse buvo pasiekiami tokie atskiro biologinių atliekų surinkimo rodikliai gyventojui¹¹:

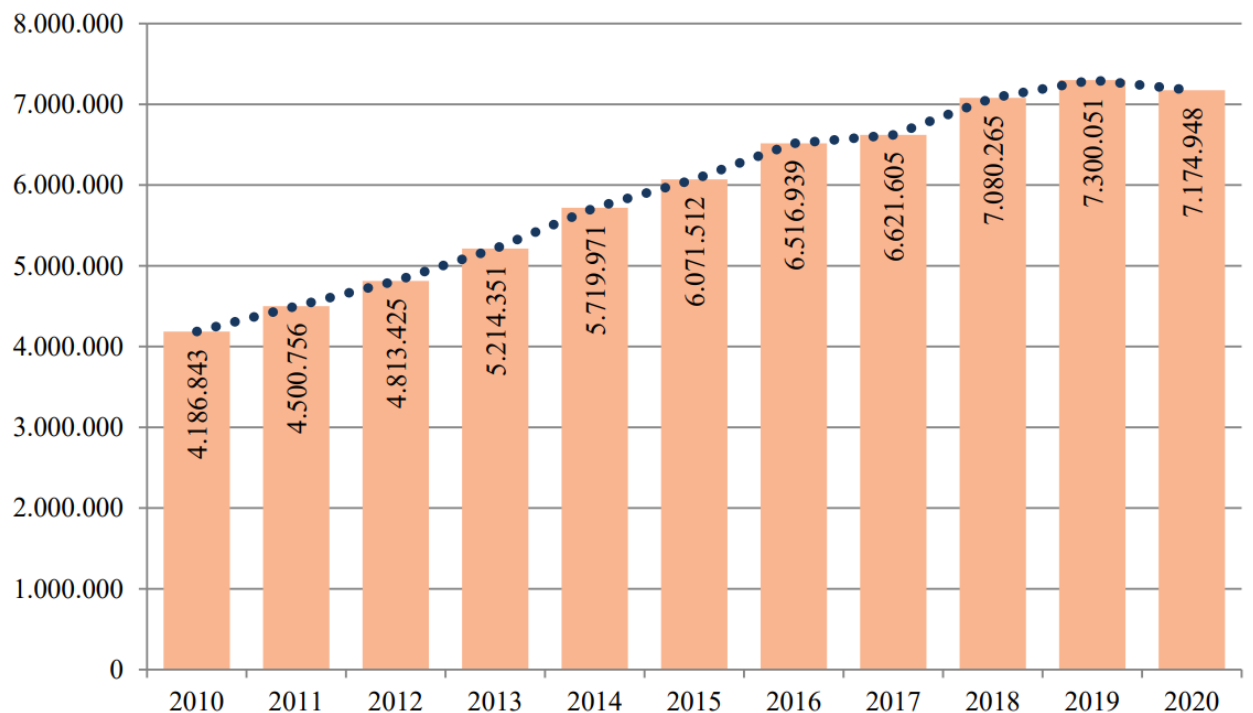

¹⁰ <http://estadistiques.arc.cat/ARC/#>

¹¹ <http://estadistiques.arc.cat/ARC/#>

Italija

Praeityje Italija buvo krečiama įvairių skandalų susijusių su netvarkomis atliekomis bei mafijinėmis struktūromis atliekų sektoriuje, bet šiandieninė Italija yra viena iš atskirai surenkamų biologinių atliekų lyderių Europos Sąjungoje. Per pastaruosius 10 metų atskiras biologinių atliekų surinkimas išaugo beveik dvigubai¹²:

Viena iš pagrindinių to priežastimi buvo dar 1997 Italijos įstatyminiame nurodyme 22/1997¹³ leidžiamas taikyti principas „mokėk už tiek, kiek išmeti“ (angl. „pay as you throw“):

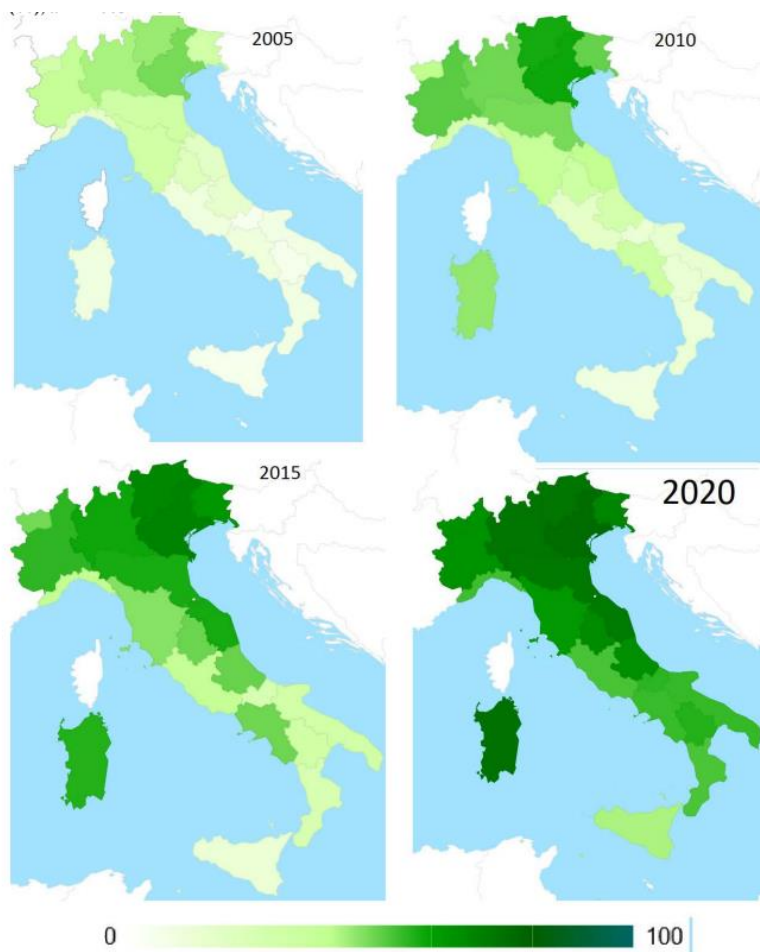
Rinkliavos moduliacijoje, nuolaidos užtikrinamos namų vartotojams už atskirai surenkamas maisto ir kitas frakcijas, išskyrus pakuotės atliekas

Beveik visos Italijos savivaldybės per pastaruosius dvidešimt penkis metus pradėjo taikyti 0 Eur/kg tarifą atskirai surenkamoms maisto ir virtuvės atliekoms (įtraukiant jį į fiksuotą rinkliavos dalį) ir suteikti nuolaidas gyventojams, kurie kompostuoja savo maisto ir virtuvės atliekas patys.

¹² https://www.isprambiente.gov.it/files2022/pubblicazioni/rapporti/rapportorifiutiurbani_ed-2021-n-355-conappendice_agg18_01_2022.pdf

¹³ <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/gu/1997/02/15/38/so/33/sg/pdf>

Efektyvus maisto ir virtuvės atliekų rūšiavimas prisidėjo prie reikšmingo visų atskirų atliekų srautų atskiro surinkimą didėjimo, ypač Šiaurės Italijoje, nuo 2005 iki 2020 metų¹⁴:

¹⁴ https://www.isprambiente.gov.it/files2022/pubblicazioni/rapporti/rapportorifiutiurbani_ed-2021-n-355-conappendice_agg18_01_2022.pdf

Rekomendacijos

1. Leisti namuose kompostuoti visas maisto ir virtuvės atliekas

Tam reikia pataisyti LR Aplinkos ministro 2007 m. sausio 25 dienos įsakymo Nr. D1-57 „Dėl Biologiškai skaidžių atliekų kompostavimo, anaerobinio apdorojimo aplinkosauginių reikalavimų patvirtinimo“ 35 straipsnio 2 ir 3 skirsnius¹⁵ ir išdėstyti taip:

35.2. *buitiniam kompostavimui naudoti tinkamas atliekas, pavyzdžiui, vaisius, daržoves, kiaušinių lukštus, arbatos pakelius, kavos, arbatos tirščius, medienos kuro pelenus, anglis, kartoną, kitus popieriaus gaminius (išskyrus popieriaus gaminius, padengtus ne biologiškai skaidžia dengiamąja medžiaga), iš popieriaus ir kartono pagamintus kiaušinių dėklus, naminių graužikų (žiurkėnų, jūrų kiaulyčių) natūralius pakratus, augalų lapus, nupjautą žolę, jaunas piktžoles (be subrendusių sėklų), seną vazonų žemę, ūkinių gyvūnų (pavyzdžiui, vištų, triušių, karvių, arklių) mėšlą, smulkias šakas, senus šiaudus, šieną, velėną, mėsą, žuvį, pieno produktus;*

35.3. *buitiniam kompostavimui nenaudoti netinkamų atliekų, pavyzdžiui, ~~mėsos, žuvies~~, riebalų, kaulų, ~~pieno produktų~~, plastikinių, sintetinių atliekų, augalų ligomis užkrėstų augalų, šunų, kačių ekskrementų, piktžolių, turinčių subrendusių sėklų, skerdienos atliekų, sauskelnių, laikraščių, žurnalų, kritusių gyvūnų, fekalijų, nuotekų valymo dumblo;*

Tuomet iš esmės visas maisto ir virtuvės atliekas bus galima kompostuoti, nereikės logistikos surinkti kelis šalutinius gyvūninius produktus. Riebalus tikslingiausia būtų priduoti įmonėms, kurios gamina antros kartos biodegalus, o kaulus išmesti kartu su mišriomis komunalinėmis atliekomis.

2. Suteikti galimybę savivaldybėms taikyti nuolaidas gyventojams kompostuojantiems maisto ir virtuvės atliekas savo namų valdose.

Tam reikia papildyti Vyriausybės 2013 m. liepos 24 d. nutarimo „Dėl Rinkliavos ar kitos įmokos už komunalinių atliekų surinkimą iš atliekų turėtojų ir atliekų tvarkymą dydžio nustatymo metodikos patvirtinimo“ 23¹ punktu¹⁶:

„23¹. Savivaldybės taryba turi teisę nustatyti mažesnę įmokos dydį pagal nekilnojamojo turto objektų kategoriją, kai jai priklausančiuose nekilnojamojo turto objektuose gyvenantys asmenys kompostuoja namų ūkiuose susidarančias biologines atliekas jų susidarymo vietoje. Savivaldybė ar administratorius, vykdydami komunalinių atliekų

¹⁵ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.292658/asr>

¹⁶ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.454394/asr>

turėtojų registravimą aplinkos ministro nustatyta tvarka, turi teisę tvarkyti duomenis apie atliekų turėtojų (fizinių asmenų) susidarymo vietoje vykdomą biologinių atliekų, susidarančių namų ūkiuose, kompostavimą.“

Tuomet gyventojai būtų suinteresuoti savo biologines atliekas susikompostuoti namų ūkiuose ir pasigaminti komposto. Taip būtų įvykdoma atliekų prevencija, nes nereikėtų tokių atliekų išvežti bei mažiau centralizuotos infrastruktūros tokių atliekų tvarkymui.

3. Suteikti galimybę savivaldybėms taikyti mažesnę tarifą gyventojams už atskirą maisto ir virtuvės atliekų surinkimą.

Tam reikia papildyti Vyriausybės 2013 m. liepos 24 d. nutarimo „Dėl Rinkliavos ar kitos įmokos už komunalinių atliekų surinkimą iš atliekų turėtojų ir atliekų tvarkymą dydžio nustatymo metodikos patvirtinimo“ 23² punktu¹⁷:

„23². Savivaldybės taryba turi teisę nustatyti fiksuotą įmokos dydį už biologines atliekas gyventojų nekilnojamo turto objektams, kuriuose rūšiuojamos ir atskirai surenkamos susidarančios biologinės atliekos.“

Tuomet gyventojai būtų labiau suinteresuoti rūšiuoti savo biologines atliekas (įskaitant maisto ir virtuvės).

4. Pradėti taikyti atliekų deginimo mokestį.

Tam reikia papildyti Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymą¹⁸ 10 priedu:

*Lietuvos Respublikos
mokesčio už aplinkos teršimą
įstatymo
10 priedas*

DEGINAMŲ ATLIEKŲ SĄRAŠAS IR MOKESČIO UŽ APLINKOS TERŠIMĄ TARIFAI

Atliekų rūšis	Tarifas, Eur/t			
	2022 m.	2023 m.	2024 m.	2025 m.

¹⁷ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.454394/asr>

¹⁸ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.80721/asr>

Atliekų deginimo įrenginiuose deginamos nepavojingos atliekos	5,00	10,00	15,00	20,00
---	------	-------	-------	-------

Tuomet atliekų deginimas taps mažiau patrauklus atliekų tvarkymo būdas ir bus nukreipiamas didesnis srautas į perdirbimą.

5. Sudaryti galimybes gyventojams savivaldybėse, kuriose pasiekiami aukšti maisto ir virtuvės atliekų surinkimo ir sutvarkymo rodikliai, sumažinti atliekų surinkimo ir tvarkymo rinkliavą.

Tam reikia keisti Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo¹⁹ 12 straipsnį 4 punktu:

„4. Mokestis už aplinkos teršimą deginant nepavojingas atliekas mokamas proporcingai pagal gyventojų skaičių savivaldybėms, kurios įgyvendina Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymo 26 straipsnio 4 punkto kriterijus. Šios lėšos naudojamos gyventojų maisto ir virtuvės atliekų surinkimo ir tvarkymo rinkliavos daliai padengti.“

Tuomet savivaldybės bus suinteresuotos pradėti atskiro biologinių atliekų (įskaitant maisto ir virtuvės) surinkimą bei skatinti gyventojus kompostuoti savo maisto ir virtuvės atliekas.

¹⁹ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.80721/asr>

Išvados

Prievolė sutvarkyti maisto ir virtuvės atliekas gali ne tik prisidėti prie geresnio atliekų tvarkymo, mažesnio neigiamo poveikio klimatui bei tvarių trąšų gamybos, bet ir padėti transformuoti visą sistemą, leidžiant gyventojams, kurie yra gerai rūšiuojantys – sutaupyti.

Geroji patirtis rodo, kuomet gyventojams maisto ir virtuvės atliekų išvežimo ir sutvarkymo kaštai įtraukiami į fiksuotus, kaip yra Italijoje, ar kompensuojami, kaip yra Katalonijos regione, Ispanijoje, yra pasiekiami aukšti rūšiavimo rodikliai.

Papildomai, suteikiant gyventojams galimybę kompostuoti visas maisto ir virtuvės atliekas namuose, sumažėja išlaidos, nereikia transportuoti ir perdirbinėti tų atliekų – mažėja iškastinio kuro naudojimas ir infrastruktūros poreikis. Mažėja išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekis bei mišrių komunalinių atliekų kiekiai.

Lietuvoje tą būtų galima pasiekti su keliais teisės aktų pakeitimais.

Pasiūlymai parengti pagal projektą „NVO dirbančių atliekų sektoriuje stiprinimas ir įsitraukimo didinimas tobulinant maisto ir virtuvės atliekų tvarkymo sistemą Lietuvoje“, finansuojamą Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pagal „Nevyriausybinių organizacijų fondo 2020 metų nevyriausybinių organizacijų institucinio stiprinimo projektų atrankos organizavimo 2022 metais konkurso“ programą.

Kontaktai papildomai informacijai: +37061204638, info@circulareconomy.lt